

**CEMİYETLERDE AZALIK SIFATININ
KAZANILMASI VE KAYBI (*)**

Dr. Ali Naim İNAN
Medenî Hukuk Doçenti

I — Umumiyetle :

Maruf Alman Hukukçusu Jhering (1), cemiyeti, «müşterek bir gayenin takibi için birçok ferdlerin bir araya toplanmasıdır» şeklinde tarif etmektedir.

Cemiyetler Kanunumuzun muaddel birinci maddesinde buna benzer olan şu tarife rastlıyoruz :

«kazanç paylaşmaktan başka bir amaçla ikiden ziyade kişinin bilgilerini, faaliyetlerini sürekli bir şekilde birleştirmeleri suretiyle» cemiyetler vucuda gelir.

Medenî Kanunumuz, cemiyetin tarifini vermemekte buna mukabil cemiyetlerin kuruluşunu, teşkilâtını, azalığa girmesi, çıkmağı ve çıkarılmağı, cemiyetin feshini ve infisahını tanzim eden kaideleri vazetmiş bulunmaktadır.

Bir cemiyetin muhtelif unsurları arasında hiç şüphe yoktur ki ona vucut veren azalar en mühim unsurunu, temelini teşkil eder (2).

(*) Bu çalışma, 24.XI.1960 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesinde Doçentlik deneme dersi olarak taktir edilmiştir.

(1) Jhering, Geist des römischen Rechts, Cilt IV, sah. 244.

(2) Saymen, Ferit Hakkı, Türk Medenî Hukuku Cilt II Şahsın Hukuku, İst. 1948, sah. 323; Arsebük, Esat, Medenî Hukuk Cilt I Başlangıç - Şahsın Hukuku, sah. 207; Velidedeoğlu, Hıfzı - Atay, Aytekin, M. Türk Cemiyetler Hukuku İst. 1956, sah. 84; Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet Türk Medenî Hukuku Cilt I, Cüz 2, Şahsın Hukuku 6 Bası, İst. 1960, sah. 236.

Zira azasız cemiyet kabili tasavvur değildir (3). Azalar, cemiyetin en esaslı unsuru olmakla beraber, cemiyetin varlığı, onu ilk defa meydana getirmiş azaların mevcudiyetine bağlı değildir. Gayesi baki kaldıkça onu meydana getiren azalar mütemadiyen değişebilir. Hal böyle olunca mücerret cemiyetle onu meydana getiren azalar arasında karşılıklı bazı münasebetlerin vucut bulacağı bedihîdir.

İşte, bu çalışmanın konusunu teşkil eden azalığa girmek, çıkmak (istifa) ve azalıktan çıkarılmak (ihraç) suretiyle azalık sıfatının kazanılması ve kaybı cemiyetle azalar arasındaki münasebetlerin başında gelir.

II — Azalığa girmek (kabul) :

Cemiyette azalığa girmek hususunu, azalık şartları ve azalığa kabul diye tefrik ederek tetkik etmek yerinde olur.

A — Azalık Şartları :

Bir cemiyete girebilmek için azada bulunması lâzım gelen şartların neler olduğunun cemiyet nizamnamesinde yazılı bulundurulmasını Cemiyetler Kanununun 2 nci maddesinin IV bendi mecburî kılmaktadır.

Cemiyet nizamnamesi haricinde de muhtelif kanunlarımız bir cemiyete aza olacak kimselerde bazı vasıfların bulunması lâzım geldiğini bildiren amir hükümler vaz etmektedir. Bu amir hükümler muvacehesinde azada bulunması lâzım gelen şartlar şunlardır :

1 — Medenî Haklara Sahip Olmak :

Cemiyetler Kanunumuzun 3 üncü mad. sinde kullanılan,

«Cemiyetlere aza olacakların medenî haklara sahip... bulunmaları lâzımdır»
ibareleri ile medenî hakları kullanma ehliyeti ifade edilmektedir ki (4) Medenî Kanunumuzun 14 maddesi hükmüne göre mahçur

(3) Halbuki hükmi şahsiyeti olan tesiste azalığa lüzum yoktur.

(4) Velidedeoğlu, age., sah. 237; Velidedeoğlu - Ataay, age. sah. 85; aksi fikir : Saymen, age. sah. 325.

olmayan mümeyyiz reşitler (5) medenî hakları kullanma ehliyetine sahiptirler.

2 — Yaş :

Yine Cemiyetler Kanununun 3 üncü mad. si :

«Cemiyetlere aza olacakların... onsekiz yaşını bitirmiş bulunmaları lâzımdır. Ancak siyasi cemiyetlere aza olabilmek için meb'us seçmek hakkını haiz olmaları şarttır»

kaidesiyle bir cemiyete girmek isteyenlerde asgari yaş hadlerini tesbit etmiş bulunuyor. Yalnız, bu madde, yaş şartında siyasi cemiyetlerle diğer cemiyetler arasında bir tefrik yapmıştır. Cemiyetler Kanununun bu maddesinin hükmüne göre, siyasi gayesi olmayan bir cemiyete girmek için onsekiz yaşını bitirmiş olmak lâzımdır. Cemiyetler Kanununun 3 üncü maddesi rüştten bahsetmeyip onsekiz yaş sarahaten kabul ettiğine göre yukarıda izah ettiğimiz medenî haklara sahip olmak tabirini kanunun bu maddesi muvacehesinde mahçur olmayan mümeyyiz ve onsekiz yaşını bitirmiş olanlar cemiyetlere aza olabilirler şeklinde anlamak yerinde olur. Yine kanunun, rüşt tabirinden bahsetmemesi hasebiyle Medenî Kanunumuzun 11 nci maddesinin II nci fıkrasına göre, evlenme ile reşit olan kimselerle 12 nci maddesine göre, rüştlerine kazaî mercilerce karar verilen kimseler onsekiz yaşlarını bitirmedikçe cemiyetlere aza olamazlar (6).

Siyasi cemiyetlere aza olabilmek için Cemiyetler Kanunu üçüncü maddesinde bir yaş haddi bildirmemekte, yalnız, «meb'us seçmek hakkını haiz olmak» şartını vazederek, «Teşkilâtı Esasiye» ve «Milletvekilleri Seçimi» kanununa atıf yapmış bulunmaktadır.

«Teşkilâtı Esasiye Kanununun» muaddel 10 uncu ve 16/11/1950 tarihli ve 5545 sayılı «Milletvekilleri Seçimi Kanununun» 7 nci maddesine göre meb'us seçmek için 22 yaşını bitirmiş olmak lâzımdır. Bu hükümlere atfen siyasi cemiyetlere aza olabilmek içinde 22 yaşının bitirilmiş olması gerekir (7) .

(5) 2 — Yaş : kısmındaki izahatla krş.

(6) Saymen, age., sah. 325; Velidedeoğlu, age., sah. 237; Velidedeoğlu - Ataay, age. sah. 85.

(7) Siyasal Bilgiler Fakültesi İdarî İlimler Enstitüsü tarafından hazırlanan Anayasa Tasarısının (Gerekçeli Anayasa Tasarısı ve

3 — Vatandaşlık ve Meslek :

Siyasi cemiyetlere girebilmek için «meb'us seçmek hakkını haiz olmak» kaidesini Cemiyetler Kanununun vâzetmiş olduğunu yukarıda gördük. Meb'us seçebilmek için Teşkilâtı Esasiye ve Milletvekilleri Seçimi kanuna göre, yalnız 22 yaşını bitirmiş olmak kâfi değildir. Bunun yanında Türk Vatandaşı olmak ve bazı mesleklere intisap etmemiş bulunmakta icap eder.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun muaddel 10 uncu maddesine ve Milletvekilleri Seçimi Kanununun 7 nci maddesine nazaran, meb'us seçmek için Vatandaş olmak şartı arandığına göre Türk Vatandaşı olmayan kimseler siyasi cemiyetlere aza olmamıyacaklardır.

Türk Vatandaşlarının Cemiyetler Kanununa göre kurulması memnu cemiyetlere de aza olamıyacaklarını mezkûr kanunun 14 maddesi hükmü amir bulunmaktadır.

Bazı cemiyetlere girebilmek içinde bazı meslek sahibi bulunmak veya bazı meslek mensubi olmamak şartı yine muhtelif kanunlarımız tarafından hükme bağlanmıştır. Biz bunları cemiyetlerin çeşitlerine göre şöyle sıralayacağız :

a — Siyasi Cemiyetlere :

Milletvekilleri Seçimi Kanununun 9 uncu maddesinde yazılı şahıslar, ezcümle;

1 — Emniyet müdürleri, emniyet amirleri, komiser, komiser muavinleri ve polisler,

2 — Subaylar, gedikli subaylar ve erbaşlar,

3 — Askerî memurlar ve askerî adli yargıçlar,

4 — Askerî Öğrenciler (8),

5 — Silah altında bulunan erat,

Seçim Sistemleri hakkındaki Görüş, Ank. 1960) 37 nci maddesi, bu yaş haddinin bir kanunla tesbit edilmesi lâzım geldiğini teklif ederken, İstanbul Üniversitesinde toplanan İlmî Heyet'in hazırladığı Anayasa tasarısının 66. maddesine (Ulus Gazetesi, 26 Ekim 1960 sah. 3) göre, 18 yaş olarak tesbit ediliyor.

(8) İstanbul Üniversitesinde toplanan İlim Heyetinin hazırladığı Anayasa tasarısının 66 nci maddesinin II fıkrası bu eşhasa da seçim hakkı tanıyor.

meb'us seçmek hakkını haiz olmadıklarından Cemiyetler Kanununun 3 maddesinin 2 cümlesine göre siyasi cemiyetlere aza olmayacaklardır.

Bunun gibi Memurin Kanununun 9 maddesine göre, Devlet Memurları dahi siyasi cemiyetlere âza olamazlar.

b — *Sendikalara :*

İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanununun (9), ikinci maddesine göre, işçi sıfatı ile sendikaların kurulduğu iş kolu veya bu iş kolu ile ilgili işlerde bilfiil çalışmayan kimseler işçi sendikalarına ve işveren sıfatı ile sendikanın kurulduğu iş kolu işveren olmayan bir kimse de işveren sendikasına giremeyeceği gibi Esnaf Dernekleri ve Esnaf Dernekleri Kanununun (10) ikinci maddesine göre esnaf sayılanlarla bunlar yanında çalışanlar dahi sendikalara aza olarak giremezler.

c — *Esnaf Cemiyetlerine :*

Esnaf Dernekleri ve Esnaf Dernekleri Birlikleri Kanununun ikinci maddesine göre esnaf sayılmayanlarla, esnaf yanında çalışmayanlar yine bu kanunun birinci maddesi hükmüne göre esnaf cemiyetlerine aza olamazlar.

ç — *Hayri Cemiyetlere :*

Askerî Ceza Kanununun 149 maddesi hükmüne göre, askerî şahısların hayri cemiyetlere izinsiz aza olmalarında mümkün değildir. O halde askerî şahıslar hayri cemiyetlere girerken alakalı makamlardan izin istihsal edeceklerinden hakim, hekim, öğretmen, mühendis gibi herhangi bir askerî talebenin mensup olduğu fakülte talebe cemiyetine girmesi için bağlı olduğu makamdan müsaade alması lâzımdır (11).

(9) 20.II.1947 tarihli ve 5018 sayılı.

(10) 24.IV.1949 tarihli ve 5373 sayılı.

(11) Fakültelerdeki askerî talebelere bir zamanlar böyle bir iznin verildiğini hatırlıyorsak da, malûmatına müracaat ettiğimiz Millî Savunma Bakanlığı Kanun İşleri Müdürlüğü, 29.IX.1960 tarih ve 1797 - 60 sayılı yazıları ile böyle bir müsaadenin verilmediğini bildirmiştir.

d — *Cemiyetler Kanununun 12 nci maddesindeki Cemiyetlere:*

Cemiyetler Kanununun 12 nci maddesi de :

«devlet, hususi idare ve belediyelerle devlete bağlı kurumlardan hizmet karşılığı maaş veya ücret alanlar buldukları sıfat ve mahiyeti ile» alakalı cemiyetler kuramayacaklarını amir bulunduğu göre, bu sıfatı haiz olanlarda bu nev'i cemiyetlere aza olamazlar.

4 — **Kamu Hizmetlerinden Yasaklı olmamak :**

Milletvekilleri Seçimi Kanununun 8 maddesine göre;

«Kamu hizmetlerinden yasaklılar» seçmen olmamıyacaklarından siyasi gaye güden cemiyetlere de aza olmaları mümkün değildir.

5 — **Munzam Şartlar :**

Cemiyet esas nizamnamesi yukarıda tafsilatı ile gördüğümüz bu şartlara aykırı olmaksızın bazı munzam şartları dahi ihtiva edebilir. Meselâ : Türk Hukukçular Cemiyetine aza olmak için hukuk fakültesi mezunu olmak şartının aranmakta olduğu gibi (Türk Hukukçular Cemiyeti Ana Nizamnamesi madde 3). Bu munzam şartları haiz olmayan kimseler o cemiyete aza olamazlar.

B — **Azalığa Kabul :**

Bir cemiyete aza olarak girmek için kanun ve cemiyet esas nizamnamesine göre ne gibi şart ve vasıfların arandığını izah ettikten sonra azalığa kabul meselesinin incelenmesine geliyoruz.

Muhtelif Kanunlarda ve cemiyetin esas nizamnamesinde yazılı muayyen ve munzam olan şart ve vasıfların bir kimsede bulunması o kimseye aza olma hakkını daima bahşetmediği gibi o kimse de bir cemiyete girmek hususunda zorlanamaz.

Bir cemiyete aza olarak girmek için cemiyetin nizamnamesindeki esaslar dahilinde bir talepte bulunmak lâzımdır. Bu talebin bazan bir beyanname ile yapılması ve bazanda bu beyanname ile cemiyete aza olan bir veya iki kişinin namzet azanın hüsnühal sahibi olduğunu tekeffül etmesi hususu aranır. Ne şekilde olursa olsun bir cemiyete aza olmak isteyen kimse tarafından bir talebin,

tabii fahri azalık için namzede bir teklifin yapılması icap eder. Bu talebin cemiyetin hangi organında tetkik edilerek kabul ve reddedileceğini Cemiyetler Kanununun ikinci maddesinin IV bendine göre, yine cemiyetin esas nizamnamesi tanzim eder. Bununla beraber bu organı nizamname tanzim ederek bildirmemişse bu hususa dair bir karar vermek salâhiyeti Medenî Kanunumuzun 58 inci maddesine göre umumî heyetin salâhiyeti dahilindedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi azalığa kabul etme salâhiyetinin diğer bir organa ve bilhassa idare heyetine bırakılmasında kanunî bir mani olmamakla beraber, bu yol bazı mahzurlar tevhit edici mahiyettedir (12). Bu bakımdan memleketimizde tatbikatta şu yol tercih edilmektedir. Aza olmak isteyen kimsenin talebi evvelâ idare heyetine gelir. İdare heyeti gerekli şart ve vasıfları haiz olduğunu tesbit ettikten sonra o kimseyi namzet aza olarak kabul eder ve aslı aza olması için umumî heyetin tasvibine arz eder. Umumî heyetin kabul kararından sonra şahıs o cemiyete aza olmaktadır.

Cemiyet şahsın azalığa girmek talebini kabul edebileceği gibi red dahi edebilir. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi kanunda ve cemiyet esas nizamnamesinde yazılı muayyen ve munzam şart ve vasıfların bir kimsede olması ona bir hak bahşetmediği için resmî makamlar nezdinde talebinin reddi hakkında bir müracaat ve şikâyette bulunamaz. Yalnız, red cevabının gayet nazikâne bir tarzda daha doğru bir ifade ile bir haksız fiil teşkil etmeyecek şekilde verilmesi muvaffak olur. Çünkü namzedi rencide edecek şahsiyet haklarına tecavüzkar, şöhret ve itibarını sarsıcı tarzda red vakî olursa, o şahsa haksız fiil dolayısıyla maddi ve hatta manevî tazminat davası ikame edebilme hakkının tanınması hakkaniyete uygun olur (13).

Cemiyete aza kabul olunan kimse, Cemiyetler Kanununun 6 ncı maddesinin a bendine göre tutulacak olan aza defterine, hüviyetleri, cemiyete giriş tarihleri, aylık veya yıllık taahhüdü ile kayıt edilir.

(12) Saymen, age., sah. 326; Velidedeoğlu, age., sah. 238; Velidedeoğlu - Ataay, sah. 87.

(13) Saymen, age., sah. 326 ved.

III — Azalık Sifatının Kaybı :

Bir cemiyetteki azalık sıfatının kaybı ya kendiliğinden veya azanın çıkması yani istifası yahut çıkarılması yani ihraçı suretiyle olur.

A — Azalık sıfatının kendiliğinden kaybı :

Azalık sıfatı fazla izaha lüzum olmayan, medenî hakları kullanma ehliyetinin kaybı, aza hakkında gaiplik kararının verilmesi ve ölüm gibi sebeplerin zuhuru ile kendiliğinden ortadan kalkar (14).

B — Azalık sıfatının cemiyetten çıkma (çekilme - istifa) suretiyle kaybı :

Cemiyetten çekilme, Medenî Kanunumuzun kullandığı tabirle istifa azaya tanınan haklardan biridir. Bu hak, azanın ne tarzda ve şartlar altında cemiyetten kendi arzusu ile çekilebileceğini ifade eder. Cemiyetler Kanununun ikinci maddesinin IV bendi, azanın cemiyetten çıkma şartlarının cemiyet esas nizamnamesinde tanzim edilmiş olmasını amirdir. Cemiyetin unsurlarından biri de belli bir gayenin tahakkuk ettirilmesi olduğundan bir kimseyi ölünceye kadar cemiyet azası olarak tutmak, artık inanmadığı ve kanaat getirmediği bir gayeye bağlı tutmak neticesini doğurur ki, böyle bir hareket tarzının ihtiyar edilmesi Medenî Kanunumuzun 23 ve 24 maddelerinde tanzim ve himaye edilen şahsiyet haklarına tecavüz sayılır. Demek oluyor ki, cemiyet esas nizamnamesine konulan azanın cemiyetten çıkmıyacağına dair veya çıkmasını ağırlaştıran bir kaide hukukan hüküm ifade etmez (15).

O halde, her azanın dilediği zaman cemiyetten çekilmeğe istifaya hakkı vardır. Yalnız, cemiyet esas nizamnamesi bu istifayı bir ihbar müddetine tabi tutabilir. Bahusus, Medenî Kanunumuzun 63 üncü maddesinin 2 nci cümlesi istifa hakkına zaman bakımından bir tahdit koymuş bulunmaktadır. Bu cümle, hükmüne göre;

«Her aza, altı ay evvel istifa arzusunu bildirmek şartıyla cemiyetten çıkmak hakkını haizdir».

(14) Velidedeoğlu, age., sah. 238; Velidedeoğlu - Ataat, age., sah 87 ved.

(15) Saymen, age., sah. 329; Arsebük, age., sah. 210; Velidedeoğlu, age., sha. 236; Velidedeoğlu - Ataay, age. sah. 88.

Medenî Kanunumuzun bu kaidesi, cemiyet esas nizamnamesi daha uzun bir müddet koymuşsa veya böyle bir müddet koymamışsa tatbik edilecektir. Demek ki, cemiyet esas nizamnamesi ile bu kayıt ve şartlar hafifletilerek azanın cemiyetten çekilmesi kolaylaştırılabilir (16).

Medenî Kanunumuzun 63 üncü maddesinin 2 nci cümlesine göre, cemiyetten istifa etmek isteyen aza, bu isteğini cemiyetin alakalı uzvuna bildirecektir. Aza, bu altı aylık müddet içinde aza sıfatını kayıp etmediği için azalığa has hakların cümlesinden istifade edecek ve mükellefiyetlerini yerine getirmek mecburiyetinde olacaktır (17).

Azanın istifasının kabul edilip edilmemesi mevzubahis değildir. İstifanın bildirildiği günden altı ayın hitamında şahıs azalık sıfatını kayıp eder. Zira, hukukî bakımdan bu müddet bir feshi ihbar mahiyetinde olup, istifa, bu husustaki beyanın vusulü ile hüküm ifade eden ve yenilik doğuran bir hakır (18).

Cemiyet esas nizamnamesinde başka türlü tanzim edilmemişse, Medenî Kanunumuzun 66 ncı maddesi hükmüne göre; istifa suretiyle azalık sıfatını kayıp eden kimse cemiyet malları üzerinde hiçbir şekilde hak iddiasında bulunamaz.

C — Azalık sıfatının cemiyetten çıkarılma (ihraç) suretiyle kaybı :

Bir cemiyete aza olan kimseler belirli bir gaye etrafında birleşmişler ve bazı mükellefiyetler altına girmişlerdir. Bir cemiyetin gayesine aykırı hareket eden, zararlı faaliyetlerde bulunan ve mükellefiyetlerini yerine getirmeyen azaların muhafazası külfeti o cemiyete yükletilemez. Binaenaleyh, cemiyetin gayesine aykırı hareket eden, mükellefiyetlerini yerine getirmeyen veya cemiyetin diğer azaları tarafından haklı sebeplerle sevilmeyen ve aralarında görmek istemedikleri azaların ihraç salâhiyetini cemiyete tanıma-

(16) Oğuzoğlu, H. Cahit, Medenî Hukuk I - II, Şahsın Hukuku - Aile Hukuku 4. B. Ank. 1958, Şahsın Hukuku sah. 380; Göktürk, Hüseyin Avni, Türk Medenî Hukuku I. Kitap, Şahsın Hukuku 3. B. Ank. 1954, sah. 219; Velidedeoğlu, age., sah. 238; Velidedeoğlu - Ataay, age., sah. 88; Arsebük, age., sah. 210.

(17) Velidedeoğlu, age., sah. 239; Saymen, age., 329.

(18) Velidedeoğlu, age., sah. 239; Saymen, age., 330.

ldır. Devamlı münasebetlerde taraflara, bu münasebetten şu veya bu şekilde bir taraflı olarak ayrılma imkânlarının verilmesi bugün modern medenî ve ticaret hukukunun en önemli prensibi haline gelmiştir (19). Kaldı ki, azaya çıkma yani istifa suretiyle bu devamlı münasebete tek taraflı son verme imkânları tanınırken, cemiyete böyle bir hakkın tanınmaması hakkaniyete uygun olmaz (20). İşte, bu prensiplerin geniş şekilde tesiri altında kalan Medenî Kanunumuz, cemiyete de azayı, cemiyetten ihraç salâhiyetini tanımıştır. Bununla beraber, ihraç için gerekli bazı şartların tahakkuku ile aza ihraç edilmiş sayılmıyacağı gibi, idare heyetinin veya müdürünün verdiği kararlar da aza ihraç edilemez. İhraç için Medenî Kanunumuzun 58 inci maddesinin I inci fıkrasına ve 65 maddesinin II nci fıkrasına göre umumî heyetçe bir karar verilmiş olması lâzımdır (21). Fakat cemiyet esas nizamnamesi, biraz sonra göreceğimiz muhik sebeblere istinaden ihraç hususu hariç, bu salâhiyeti cemiyetin diğer bir uzvuna bırakabilir (22).

Bir azanın mensup olduğu cemiyetten gelişi güzel, keyfi ve şahsi kin ve garazlara müsteniden ihraç edilmesine mani olmak isteyen kanun vaznı, Medenî Kanunumuzun 65 inci maddesi hükmünü derpiş etmiştir.

Medenî Kanunun 65 inci maddesinin;

(19) Bahusus bak. BK. mad. 262, 285, 340, 535/II, 517.

(20) Tunçomag, Kenan, Karar İncelemesi, Ad. Der. 1960, Sa. 9, Sah. 794; R. Müller - Erzbach, Das Private Recht der Mitgliedschaft, Weimer 1948, sah. 391; Oertman, P., Allgemeiner. Teil des BGB. Berlin 1908 sah. 132; Egger, A., Kommentar zum schweizerischen ZGB. Bad. I Personenrecht, mad. 72 ve aynı eser (terc. Çernis Wolf) mad. 72 sah. 122 ved.; Jung, Ludwig, Über das Prinzip der offenen Türe im Recht der Verbände, 1956 sah. 71; Volpert, H., Der Ausschluss eines Mitgliedes, Breslau 1928, sah. 2.

(21) Arsebük age. sah. 215; Saymen, age., sah. 336; Velidedeoğlu, age., sah. 239; Velidedeoğlu - Ataay, age., sah. 89; Göktürk, age., sah. 219; Oğuzoğlu, age., sah. 381.

(22) Egger, age. mad. 72, Nr. 7; Aynı eser (terc. Çernis Wolf) mad. 72, sah. 124; Velidedeoğlu, age. sah. 239; Volpert, age. sah. 31; Oertman age., sah. 130; Tem. Mah. Kar. 4 HD. 10/III/1958, E. 3949 - K. 1264 (Ad. Der. 1959 Sa. 2, sah. 220 ved.; Türk İçt. Küll. 13, 1958, cilt I - II, Nr. 9, sah. 7 ved.).

«Nizamname, azadan birinin cemiyetten çıkarılmasını mücip esbabı tâyin edebileceği gibi sebep beyan olunmaksızın ihraç mü-sadesini dahi verebilir. Her iki takdirde ihraç aleyhine ikamei da-va olunamaz.

Nizamnamede ihraça dair bir hüküm mevcut değil ise ihraç ancak cemiyet kararıyla muhik sebeblere müsteniden olabilir» hükmünü yakından tetkik edebilmek için,

1 — Nizamnamede ihraça dair bir sarahatın mevcut olduğu hali

2 — Nizamnamede ihraça dair bir sarahatın mevcut olmadığı halden tefrik etmek yerinde olur.

1 — Nizamnamede ihraça dair bir sarahatın mevcut olduğu hal:

Medenî Kanunumuzun 65 inci maddesinin I inci fıkrasına göre cemiyet esas nizamnamesi ya

a — cemiyetten ihraç sebeplerini bir bir sayabilir, veya

b — «cemiyet hiçbir sebep göstermeksizin azasını cemiyetten ihraç edebilir» hükmünü derpiş eder.

a — *Nizamnamede ihraç sebepleri gösterilmişse :*

Bu halde, cemiyet nizamnamesi ne gibi hallerde azanın ihraç edileceğini yani ihraç sebeplerini bir bir saymıştır. Bu ihraç sebeplerinden birinin tahakkuku halinde aza cemiyetten ihraç edilecektir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi ihraç sebebinin tahakkuk etmesi azanın cemiyetten ihraçı için kâfi değildir. İhraça Medenî Kanunumuzun 58 inci maddesinin I inci fıkrası mücibince umumî heyet veya cemiyet esas nizamnamesinde bu husus için salâhiyet-tar kılınan uzuv tarafından karar verilmesi lâzımdır.

Nizamnamede gösterilen sebeplerden birine müsteniden ihraç edilen aza, bu ihraç kararına karşı itiraz edip edemeyeceği meselesi Hukukumuz bakımından bir hususiyet arzeder. Zira, Medenî Ka-nunun 65 inci maddesinin I inci fıkrasının 2 nci cümlesi «her iki takdirde ihraç aleyhine ikamei dava olunamaz» kaidesini vazedi-yor. Maddenin bu cümlesinin lafzına itibar olunacak olursa azanın nizamnamede mevcut sebebe istinaden verilmiş olan cemiyetten

ihraç kararı aleyhine itirazın bir dava açamaması icap eder (23). Halbuki, böyle bir hal «azanın hukukunu vikâye» matlabını taşıyan ve böyle bir karara karşı itirazdan itibaren bir ay içinde mahkemeye itirazın müracaat salâhiyetini veren Medenî Kanunumuzun 68 inci maddesi hükmüne aykırı bulunmaktadır.

Bu iki hüküm arasındaki aykırılık, Medenî Kanunumuzun 65 inci maddesine tekabül eden İsviçre Medenî Kanununun 72 nci maddesinin II nci fıkrasının «bu hallerde çıkarma kararını mücip sebepler bir dava ikâmesine mahal vermez» hükmü, Medenî Kanunumuzda «her iki takdirde ihraç aleyhine ikâmei dava olunamaz» şeklinde tercüme edilmesinden ileri gelmektedir.

İsviçre Medenî Kanununun 72 nci maddesinin II nci fıkrasının bu sarıh hükmünden anlaşılacağı üzere, nizamnamede kabul edilmiş olan sebeplere meselâ : sarhoşluğa, kumarbazlığa müsteniden ihraç edilen aza, ihraç için gösterilen sebeplerin, misalimizde sarhoşluğunun, kumar oynadığının tahakkuk etmediğini veya ihraç kararının şekil bakımından muallel olduğuna, meselâ : ihraç kararının umumî heyet tarafından verilmediğine, karar için kâfi nisabın olmadığından bahsedip nizamnameye muhalefet edildiğini ileri sürerek Medenî Kanunumuzun 68 inci maddesine (İsviçre Medenî Kanununun 75 Mad) göre dava ikame edebilecektir. Buna mukabil nizamnamede bildirilen ihraç sebeplerine misalimizde sarhoşluğuna, kumarbazlığına müsteniden ihraç edilen aza, bu sebeplerin sarhoşluğun, kumarbazlığın keyfiyeti ve mahiyeti bakımından birer ihraç sebebi olamayacağını ileri sürerek dava ikame edemez. Zira, aza cemiyete girerken nizamnamedeki bütün bu ihraç sebeplerini bilir veya hiç olmazsa bildiği farz olunur (24).

4 üncü Hukuk Dairesinin 1948 senesinde itiraz ettiği iki karar (25) arasında mubayenet olduğundan Tevhidi İçtihat Umumî Heyeti 1950 tarihinde verdiği kararla (26) Temyiz Mahkememiz

(23) Aynı fikir : Arsebük, age. sah. 215; Aksi fikir : Saymen, age., sah. 337; Velidedeoğlu, age., sah. 239; Velidedeoğlu - Ataay, age., sah. 89.

(24) Saymen, age., sah. 237; Velidedeoğlu, age., sah. 239; Velidedeoğlu - Ataay, age. sah. 89.

(25) 4. HD., 20/III/1948 tarih ve 682/1299 ve 15/XI/1948 tarih ve 6023/5931 sayılı.

(26) Tem. Mah. Kar. Tev. İçt. U.H. 20/IX/1950 tarih ve E.4 - K. 10 (RG. 7/XII/1950 Sa. 7676).

de yukarıda izah ettiğimiz fikri kabul ederek Medenî Kanunumuzun 65 inci maddesinin I inci fıkrasındaki 2 nci cümlelerin gayî tefsire tabi tutularak mehzazda olduğu gibi anlaşılması lâzım geldiğini içtihat etmiştir.

O halde bu izahatımızdan şu neticeyi çıkarabiliriz :

İhraç sebepleri cemiyet esas nizamnamesinde bildirilmişse, aza, bu sebeblere müsteniden hakkında verilen ihraç kararına karşı,

1 -- ihraç sebebinin tahakkuk etmediğini, sabit olmadığını yani subuta dair ve

2 -- umumî heyet kararının usulsuz olduğuna itiraz ederek, Medenî Kanunumuzun 68 inci maddesinin himayesinden istifade edecektir.

b -- *Nizamname*, «cemiyet hiçbir sebep göstermeksizin azasını ihraç edebilir» kaidesini vaz ediyorsa :

Nizamnamede, azanın sebepsiz olarak cemiyetten ihraç edileceğine dair sarîh bir hükmün mevcudiyetinde, aza cemiyetten herhangi bir şekilde ihraç edilebilir. Bu kayda istinaden cemiyetten ihraç edilmiş azanın bir itiraz hakkı olup olmadığı meselesinin de hal edilmesi lâzımdır. Bu hususun hallinde de yukarıda tafsilen izah ettiğimiz gibi Medenî Kanunumuzun 65 inci maddesinin I inci fıkrasının 2 nci cümlesi ile 68 inci maddesinin hükümleri çatışmaktadır. Bu halde dahi azaya «bu tard (ihraç) kararına katlanması lâzımdır. Zira, cemiyete girerken bu durumu bildiği ve kabul ettiği farz olunur» (27) mülahazası ile bir dava hakkı tanımamak adalet ve nasfet telâkkileri ile kabili telif değildir. Çünkü, cemiyetin yetkili uzvu veya Medenî Kanunun 58 inci maddesinin I inci fıkrasına göre umumî heyetin cemiyet esas nizamnamesinin kendisine tanıdığı bu geniş salâhiyetine dayanarak, meselâ : sırf şahsî bir kin ve garez saiki ile azayı ihraç için hiç bir sebep tahakkuk etmemiş olduğu halde verdiği ihraç kararını, Medenî Kanunumuzun 2 nci maddesinin II nci fıkrasında gayet veciz şekilde ifadesini bulan «hakkın suiistimalinin» ta kendisidir, diye adlandırmak icap eder. Umumî heyet veya salâhiyetli uzuv hakikaten cemiyet esas nizamnamesinin kendisine tanıdığı bu geniş salâhiyetleri tecavüz etmiş,

(27) Saymen, age., sah. 337.

suiistimal etmişse, aza için verdiği ihraç kararı, Medenî Kanununun 2 nci maddesinin II nci fıkrasının amir hükmüne göre kanunî himayeden mahrum olacaktır (28). Bu ihraç kararının hakkın suiistimalini teşkil ettiğini aza isbat ederek yine Medenî Kanununun 68 inci maddesindeki himayeden istifade edecektir (29).

2 — Nizamnamede ihraça dair bir sarahatın olmadığı hal :

Medenî Kanunumuzun 65 inci maddesinin II nci fıkrasına göre, cemiyet nizamnamesinde ihraça dair bir sarahatın bulunmaması halinde dahi ihraç kararı verilebilir. Aynı maddenin hükmüne göre bu şekildeki ihraç kararları ancak muhik sebeblere müsteniden cemiyetin umumî heyeti tarafından verilir.

Hangi sebeplerin muhik sebep olduğunu müşahhas olarak bildirmek kabil değildir. Bu sebeplerin, cemiyetin gayesi, ihraç halinde cemiyetin içinde bulunduğu durumla azanın hareket tarzı veya cemiyete karşı takındığı vaziyet nazara alınarak takdir edilmesi lâzımdır. Meselâ : Yeşilay cemiyetine mensup bir azanın sarhoş dolaşması (30) muhik bir sebep olduğu halde, ilmî bir cemiyete mensup bir azanın ilmî ve objektif olarak daima yaptığı tenkitler diğer azaları rahatsız etse bile (31) muhik bir sebep olamaz.

İsviçre hukukçularından Egger (32), cemiyetin gayesini tehlikeye koyma, cemiyet esaslarına aykırı bir hayat sürme, cemiyete karşı düşmanca harekette bulunma, cemiyette karşı olan mükellefiyetlerine riayet etmeme, emniyeti suiistimal, birlikte çalışmayı ve gayeyi gerçekleştirmeyi tehlikeye koyacak derecede münakaşacı olma gibi halleri misal kabilinden muhik sebep olarak zikretmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Medenî Kanunumuzun 65 inci maddesinin II nci fıkrasına göre, muhik sebeblere istinaden ihraç «cemiyet (yani umumî heyet) kararıyla» olur.

(28) Fed. Mah. Kar. 52/II, sah. 52 ve 75.

(29) Velidedeoğlu - Ataay, age., sah. 89.

(30) Velidedeoğlu, age., sah. 239 dipnotu 32.

(31) Saymen, age., sah. 333.

(32) Egger, age., Mad. 72, Nr. 6; aynı eser (terc. Çernis Wolf) Mad. 72, Nr. 6.

Aza, umumî heyetin verdiği ihraç kararına, sebebin muhik bir sebep olmadığı şeklinde itiraz ederek, Medenî Kanunumuzun 68 inci maddesindeki himayeden istifade eder. Böyle bir itirazla karşılaşan hakim, ihraç sebebinin muhik olup olmadığını ve salâhiyetli uzuv tarafından verilip verilmediğini tetkik eder. Hakikatte fiilin sabit olup olmadığını incelemeyebilir. Sebebin muhik görülmemesi halinde umumî heyetin ihraç kararı, hakim tarafından iptal edilir.

Cemiyetin, azanın ihraçı yani cemiyetten çıkarılması hakkında verdiği kararın, hukukî mahiyeti bakımından, istifanın yani azanın cemiyetten çıkmasında olduğu gibi feshi ihbar mahiyetinde olup, yenilik doğuran bir taraflı tevcihi muktazi bir irade beyanıdır. Zira, çıkarılma yani ihraç kararı ile cemiyet, aza ile arasındaki devamlı münasebeti geleceğe ait olmak üzere tek taraflı olarak sona erdirmektedir (33).

Çalışmamıza son ermeden evvel, ihraç kararı aleyhine azaya bir ay içinde itiraz etme salâhiyeti tanıyan Medenî Kanunumuzun 68 inci maddesindeki bu müddetin başlangıç tarihine de kısaca temas etmek yerinde olur.

Müteaddit defalar belirttiğimiz gibi, ihraç kararını ya cemiyet umumî heyeti veya cemiyet esas nizamnamesiyle tesbit edilmiş olan cemiyetin diğer bir uzvu verir.

İhraç kararını umumî heyet vermişse mesele yoktur. Çünkü, Medenî Kanunumuzun 58 inci maddesinin hükmüne göre, salâhiyetini kullanmış olan umumî heyetin, azanın ihraçı hakkındaki kararı kesindir. Şu halde ihraç edilen aza, umumî heyetin hakkında verdiği ihraç kararını öğrendiği andan itibaren bir ay içinde mahkemeye müracaat edebilir. Bu halde bir aylık müddetin başlangıcı en erken umumî heyetin toplantı tarihidir (34).

Cemiyetin esas nizamnamesi, azanın cemiyetten ihraçı hakkında karar verme salâhiyetini umumî heyetten başka bir uzva ver-

(33) Müller - Erzbach, age., sah. 392; Volpert, age., sah. 1; Egger, age. Mad. 72, Nr. 3; aynı eser (terc. Çernis Wolf) Mad. 72; Nr. 3, sah. 123.

(34) Tem. Mah. Kar. 4. H.D. 10/III/1958 E. 3919 - K. 1264 (Ad. Der. 1959, Sa. 2 sah. 220; Türk İçt. Kûl. 13, 1958, cilt I - II Nr. 9, sah. 7, ved.).

mişse, bu uzvun verdiği ihraç kararının kesin olup olmadığı meselesini hal ederek neticeye varmak lâzımdır. Kanaatımızca, nizamnamenin salâhiyetli kıldığı uzvun verdiği ihraç kararının umumî heyetin tasvibine arz edilmesi gerekmiyorsa, ihraç kararı kat'idir ve itiraz müddeti bu kararın öğrenildiği tarihten başlar. Salâhiyetli uzvun verdiği ihraç kararının umumî heyet tarafından tasvib edilmesi gerekiyorsa, ihraç kararının umumî heyet tarafından tasvib edildiğinin öğrenildiği tarihten itibaren bir aylık müddet işlemeğe başlar.